O BIBLIE ÎN LIMBA SIRIACĂ (SIRIANĂ VECHE) EDITATĂ ÎN OLANDA ANULUI 1717

CONSTANTIN ITTU

În Biblioteca Brukenthal se găseşte o Biblie în limba siriană veche (siriacă), editată la Leyden în anul 1717 şi a cărei foaie de titlu este următoarea: *Novum Domini nostri Jesu Christi Testamentum Syriacum, cum versione latina; cura et studio Johannis Leusden et Caroli Schaaf Editum Ad omnes Editiones diligenter recensitum; & Variis Lectionibus, magno labore collectis, adornatum. Secunda Editio, a mendis purgata, Lugduni Batavorum, apud {Typis Joh: Mulleri, Joh: Fil: Vid: & Fil: Corn: Boutesteyn, Samuelem Luchtmans}*1717[1]

Pe foia de titlu întâlnim – în treimea inferioară a acesteia spre marginea către exterior – o ştampilă rotundă cu legenda *Br. Brukenthalisches Museum in Hermannstadt* [„Muzeul Baronial Brukenthal din Sibiu"], ştampilă folosită înainte de naţionalizarea muzeului.

Biblia are o *Praefatio ad lectorem*, de opt pagini nenumerotate, prefaţă a cărei text (latin) „curge" pe pagini în sens invers direcţiei obişnuite nouă, mai precis în direcţia de lectură semitico-siriacă. Urmează pe rând cele patru Evanghelii, cu textul bilingv latin–siriac pe două coloane, paginile urmând acelaşi sens (invers) de scriere şi de lectură. Astfel, *Evanghelia după Matei* este cuprinsă între paginile 1–79; cea *după Marcu* între paginile 80–129, *Evanghelia după Luca* între 130–215, iar *Evanghelia iubirii*, adică cea *după Ioan* între paginile 216–281. Între paginile 282–370 se află *Faptele Apostolilor*, după care începe seria *Epistolelor*. Primele sunt cele ale apostolului Pavel: cea *către Romani* între paginile 371–405, I *Corinteni* între 406–439, II *Corinteni* între 440–462, *Galateni* 463–474, *Efeseni* cuprinsă în limita paginilor 475–486, *Filipeni*, paginile 487–495, *Coloseni*, paginile 496–503, I *Tesaloniceni*, paginile 504–511, II *Tesaloniceni*, paginile 511–515; I *Timotei* între516–525, II Timotei, între 526–532, *Tit* între 533–537, *Filimon* între 538–539, *Evrei* între 540–564.

[1] Biblia în discuţie are cota V II 3203.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

Urmează *Epistola lui Iacob*, între paginile 565–573, succedată de așa-numitele *Epistole petrine* (ale lui Petru): I *Petru* între paginile 574–583, II *Petru* între 584–589 și, respectiv de cele ale lui Ioan. I *Ioan* între 591–598, II *Ioan* între 599–600, III *Ioan* între 601–602. Ultima *Epistolă* este cea a lui *Iuda* între paginile 603–605, urmată fiind de *Apocalipsa* între paginile 606–647. Ultima parte cuprinde *Variae Novi Testamenti versionis syriacae/ Lectiones/ Ex omnibus Editionibus multo sudore collecttae a Carolo Schaaf* între paginile 649 și 749. În fine, legătura cărții este din pergament cu ornamentică neaurită de medalion din Olanda secolului al XVIII-lea.

Din *Praefatio* aflăm că *Moses Meredinaeus, preot din Mesopotamia*, mesager al patriarhului Antiochiei, Ignatius, a fost trimis de acesta să ducă manuscrisul Noului Testament în siriacă *din Asia în Europa* spre a fi tipărit. Dar, din cauza faptului că nici Roma, nici Veneția nu au fost interesate de proiect, solul patriarhal a găsit sprijin în persoana lui Johannes Albertus Widmanstadius – Johann Albrecht Widmanstetter sau Widmanstadt, (1506–59), jurist consul și cancelar imperial –, care s-a implicat în publicarea primei ediții a Noului Testament siriac – cunoscut sub denumirea de *Peshitta*. De precizat că sponsorul a fost împăratul Ferdinad von Habsburg, această primă ediție apărută în Viena anului 1562, fiind una „somptuoasă" cu elegante caractere siriace, special pregătite în acest scop[2].

Ediția vieneză a fost sursa celei de a doua ediții – Heidelberg, 1568 – la care s-au folosit elegante litere siriace și s-a adăugat punctuația, ea fiind opera lui I. Immanuel Tremellius (1510–1580), evreu trecut la creștinismul de expresie protestantă. De altfel, el a devenit, la un moment dat, titularul Catedrei de Studii Ebraice de la Universitatea din Heidelberg. De menționat faptul că ediția Tremellius a fost prima în care întâlnim textele paralele, în siriacă și latină.

Cea de a treia ediție a apărut la Anvers în 1571, ediție în care contribuția tremelliană n-a fost neglijată, urmată de edițiile patru și cinci, ambele văzând lumina tiparului tot în același oraș, dar în anul 1575. Cea de a șasea ediție a cărții sacre în discuție a fost editată de Guido Fabricius Boderianus (Guido Fabritius de la Boderie) la Paris în 1584. Anii 1599 și 1600 sunt anii în care apar cele două volume a celei de a șaptea ediții la Nürnberg, editorul fiind Elias Hutter. Cea de a opta ediție a apărut sub îngrijirea lui Martinus Trostius, la *Cathenis Anhaltinorum* (Köthen) și s-a bazat în principal pe ediția Tremellius. Este adevărat că al doilea tiraj al acestei a șaptea ediții are înscris anul 1622 atât pe foaia de titlu, cât și la sfârșit, dar dacă luăm ca reper *Faptele Apostolilor*, care au înserat un an, acela este 1621. Ediția purtând numărul nouă a fost realizată

[2] http://www.prbm.com/interest/i.htm/dictionaries-a-e.shtml~main.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

de Michael de Jay și a apărut „în splendida sa operă *Heptaglotto Parisiensi* din anul 1645", cum citim în *Praefatio*, în timp ce Londra anului 1653 a fost locul apariției ediției a zecea.

Ediția cu numărul unsprezece – de care ne-am ocupat și cu un alt prilej[3] – a apărut, după cum se spune și în *Praefatio*, la Hamburg, în anul 1664, în editura proprie a profesorului de limbi orientale din acel oraș, Aegiduis Gutbier (Gutbir) – latinizat Aegidio Gutbirio[4]. De fapt, prima foaie de titlu – *Novum Testamentum Syriacum. Punctis Vocabulis animatum...*– are înscris anul 1663, în timp ce pe a doua – *Novum Domini Nostri Jesu Christi Testamentul Syriace, Cum punctis Vocabulis & Versione Latina...* – este trecut anul 1664.

Ediția a douăsprezecea a Noului Testament în siriaca veche a apărut la Sulzbach în anul 1684, în timp ce în anul 1708 apare cea de a treisprezecea ediție, la Leiden, sub îngrijirea lui Johann Leusdem și Carolus Schaaf. Un an mai târziu apare un al doilea tiraj al acestei ediții din 1708, în vreme ce în anul 1717 este martorul unei *secunde ediții* (după cum citim pe foaia de titlu) Leusden-Schaaf – de fapt un nou tiraj –, apărut(ă) tot în același oraș, iar Biblioteca Brukenthal este posesoarea unui astfel de exemplar din 1717.

În concordanță cu opiniile specialiștilor, Biblia siriacă din 1708 are o importanță aparte. În primul rând, se întâlnesc două feluri de vocalizare în cadrul textului sacru. Până la *Luca* 18: 27 – *Iisus a răspuns: ce este cu neputință la oameni este cu putință la Dumnezeu* – s-a folosit sistemul de marcare vocalică numit *caldaizant*, preferat de Leusden. După moartea acestuia, munca a fost continuată de Schaaf, iar acesta a preferat să lucreze după metoda folosită la Paris și Londra. Atât apariițiile din 1709, cât și cele din 1717 păstrează neschimbate realizările Leusden – Schaaf din 1708.

Ultimele o sută de pagini, de *Variae lectionis*, cuprind liste întregi cu variantele de lectură întâlnite în precedentele douăsprezece ediții – această lucrare fiind realizată cu *multo sudore*, după cum afirmă autorul acesteia, Schaaf.

Limba siriacă sau *veche siriană* face parte din familia afro-asiatică, ramura semitică, folosită azi numai ca limbă liturgică de maroniții catolici, de

---

[3] Constantin Ittu, *Tainele Bibliotecii Brukenthal*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga", 2005, cap. „Cărți în limba siriacă (siriană veche) editate la Hamburg în secolul al XVII-lea", pp. 88–100.

[4] Aegidio Gutbirio s-a născut la 1 septembrie 1617 la Weissensee, în Thuringia, a urmat școlile din localitatea natală, Rossleben și Quedlinburg, după care a fost timp de trei ani profesor particular în Riga, înainte de a pleca pentru studii la Rostock. Cercetările sale – în principal de orientalistică – i-au purtat pașii prin Königsberg și Leiden, apoi spre Oxford și Paris. În anul 1652 Gutbier devine profesor de limbi orientale la Gimnaziul din Hamburg. Opera de căpătâi a întregii sale cariere științifice și pedagogice o constituie *Novum Testamentul Syriacum* din 1663 (*Ibidem*, p. 88).

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

catolicii sirieni, de iacobiții sirieni, de nestorieni, precum și de alte Biserici. Numele siriacei este împrumutat din greacă și continuă vechiul nume al Assiriei. *Vechea siriană* are la bază dialectul arameic din Edessa, centru intelectual al Orientului creștin din secolul al II-lea d. Hr. Desigur, cel mai important monument literar este Biblia tradusă. Bogăției de lucrări istorice și teologice i s-au adăugat traduceri filosofice, astfel că, prin intermediul acestora au luat cunoștință arabii de filosofia greacă. Deși din secolul al VIII-lea nu mai este vorbită în mod curent de creștinii din Orient, fiind înlocuită de arabă, unii scriitori scriu bilingv, în siriacă și arabă până la limita secolelor X–XIII. După acest din urmă secol, vechea limbă orientală nu mai dă opere literare, păstrându-se doar în cult la nestorieni și iacobiți. De menționat, în context, că nestorienii, stabiliți după secolul al V-lea la Nissibis, au ajuns până în China secolului al VIII-lea, fapt dovedit arheologic prin inscripțiile bilingve de la Si Ngan Fu[5].

În ce privește scrierea, aceasta derivă din alfabetul arameic, având însă caractere de scriere cursivă, în care cea mai mare parte a literelor sunt legate în interiorul cuvintelor. Scrierea, numită cu începere din secolul al VIII-lea *estrang(h)elo*, și care se citește de la dreapta la stânga, folosește anumite semne pentru a distinge diferite categorii de cuvinte. Din același secol, nestorienii au folosit o formă modificată de *estrang(h)elo*, cu un sistem de notare a vocalei deasupra și dedesubtul rândului, în vreme ce iacobiții secolelor VII–VIII au adăugat vocale grecești. În zilele noastre circulă toate cele trei variante de scriere siriacă, *estrang(h)elo*, *iacobită* și *nestoriană* cu precizarea că scrierea *karsuni* a fost utilizată – este adevărat, cu unele adăugiri – la notarea arabei în ținutul arameean[6].

Deși creștinismul își are originile într-un mediu vorbitor de limbă aramaică, faptul că, în interiorul creștinismului a existat dintotdeauna o tradiție aramaică este în mod normal uitat. Astfel, potrivit percepției moderne generale a istoriei tradiției creștine, există doar două mari filoane în această tradiție: filonul 'grec răsăritean' (reprezentat de Bisericile Ortodoxe greacă, rusă, română etc.) și cel 'latin occidental' (reprezentat de Biserica Romano-Catolică și de diferitele Biserici ieșite din Reformă). Existența unui al treilea filon, cel al 'Răsăritului siriac', e cu totul lăsată în afara oricărei considerații[7].

---

[5] Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii. Mică enciclopedie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 224.

[6] *Idem.*

[7] Sebastian Brock, *Efrem Sirul*, I. *Ochiul luminos. Viziunea spirituală a lumii la Sfântul Efrem Sirul*, trad. pr. Mircea Ielciu, studiu introductiv: diac. Ioan I. Ică jr., II. *Imnele despre Paradis*, trad. diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Deisis, 1998, p. 5; cf. Idem, *The Importance and Potential of SEERI [= St. Ephrem Ecumenical Research Institute] in an International Context*, „The Harp" (Kottayam) 10:1–2 (1997), p. 47.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

Creştinii Bisericii siriace vor prelua, adaptând-o minimal, versiunea aramaică a Vechiului Testament făcută probabil pentru convertiţii din Adiabene, care a stat la baza aşa-numitei *Peshitta* (Vechiul Testament siriac). În plus, ei vor adopta metodele de exegeză tipice Sinagogii, dominate de *targum*, *midrash* şi *haggada*. În cadrul cultului sinagogal, rabinii traduceau sub formă de parafrază arameică dezvoltată (*targum*), textul Legii sau al Profeţilor, citit ca pericopă, pe care îl explicau apoi mai liber sub formă de omilie (*midrash*), comentariu în care introduceau elemente narative păstrate în tradiţia orală (*haggada*). Din acest motiv, personalităţi de marcă ai Bisericii siriace, de talia lui Afra(h)at Persanul (270–345) ori Efrem Sirul (307–373) apar ca autentici *midraşişti* creştini. Şcoala creştină siriacă din Nisibis, pe care o va ilustra în special Sf. Efrem Sirul, va avea o organizare similară academiilor iudaice mesopotamiene. În privinţa Noului Testament, creştinismul siriac a cunoscut şi utilizat o formă proprie, mai precis o versiune armonizată a celor patru *Evanghelii*, la care se adăugau *Faptele Apostolilor* împreună cu *Apostolos* (*corpus*-ul *Epistolelor* pauline, inclusiv cea *către Evrei* şi apocrifa *III Corinteni*), versiune cunoscută ca *Diatessaron*. Iniţial, din canonul siriac lipseau *Epistolele soborniceşti*[8] şi *Apocalipsa*[9].

Literatura siriacă a dat, înainte de a se fixa canonul Bisericii creştine, în general, cel al Bisericii cu acelaşi nume, în special, o serie de scrieri apocrife, precum *Faptele lui Toma* ori *Cartea lui Toma „Atletul"* şi, nu în ultimul rând, *Evanghelia după Toma*. Atribuirea unor scrieri cu caracter sacru Apostolului Toma a fost ceva obişnuit în Syria Antichităţii clasice şi târzii, deoarece acest sfânt se bucura de un prestigiu deosebit. Epoca de maximă înflorire a literaturii siro-aramaice debutează în secolul al III-lea d. Hr. şi se menţine până în secolul al VII-lea. Dintre cei mai importanţi scriitori creştini ai *Răsăritului siriac* îi menţionăm, selectiv, pe Meliton de Sardes, Afraat (Afrahat) Persanul, Efrem Sirul, Simion Stâlpnicul, Balai şi Rabula de Edessa.

Memoria tradiţiei spirituale a creştinismului siriac s-a păstrat în cursul Evului Mediu şi în Bisericile latină şi bizantine sub forma traducerilor care au

---

[8] *Corpus*-ul *Epistolelor soborniceşti* (sau *catolice* = universale) cuprinde şapte scrisori apostolice: una atribuită lui Iacob, două lui Petru, trei lui Ioan şi una lui Iuda. Numite aşa încă de la jumătatea secolului al II-lea d. Hr., ele îşi justifică denumirea deoarece, spre deosebire de Epistolele pauline, se adresează unor cercuri largi, nu atât unor comunităţi locale. Ordinea *Epstolelorr soborniceşti* este dată de enumerarea apostolilor in Noul Testament, mai precis în *Galateni* 2, 9 ca „stâlpi ai Biserici": Iacob, Petru şi Ioan. Iată citatul menţionat: *Şi cunoscând harul ce mi-a fost dat, Iacob şi Chefa* [Petru] *şi Ioan, cei socotiţi a fi stâlpi, mi-au dat mie şi lui Baraba mâna dreaptă în semn de părtăşie, pentru ca noi să binevestim la neamuri* [la străini, la ne-evrei – n. n. C. I], *iar ei la cei tăiaţi împrejur.*

[9] I. Ică jr., *Studiu introductiv* la Sebastian Brock, *op. cit.*, pp. 7–8.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

circulat în două corpusuri de scrieri duhovnicești legate de numele Sf. Efrem Sirul și Sf. Isaac Sirul. Însă, o imagine veridică a creștinismului siriac al primelor secole – până la scindarea din secolul al V-lea în trei comunități rivale, cunoscute drept comunitățile *melkită, monofizită și nestoriană* – a început să fie clarificată doar din ultimele decenii ale secolului al XX-lea, printre altele și datorită descoperirilor de la Qumran și Nag Hammadi[10].

Specialiștii în domeniul creștinismului siriac au remarcat echilibrul remarcabil, rezolvat deopotrivă în/prin formule simbolice și poetice, între polaritățile fundamentale de tip paradoxal ale credinței creștine, care în lumea greacă ori în cea latină riscă sau (numai) frizează derapaje conflictuale. Simbolul, prin caracteristicile sale, permite asocieri surprinzătoare între Rai, Biserică și Eshaton, precum și între Adam și Hristos ori între Eva și Maria.

În situația în care spiritualitatea creștină siriacă operează cu simboluri, nu cu concepte, acestea (simbolurile) lasă misterul intact și păstrează pacea pe pământ. Este și motivul pentru care Sf. Efrem Sirul face apel la cei care operau cu argumente conceptuale și care, în acest mod, sfâșiau Biserica, să înceteze speculațiile și să accepte calea unificării interioare prin tăcere, rugăciune și contemplație.

O Biblie – indiferent de locul ediției, alfabetul ori limba scrierii – este un reper moral, deopotrivă pentru credinciosul laic și pentru preot. Iată motivul pentru care, în locul unei (presupus) savante încheieri, am crezut de cuviință să aducem o anumită savoare de epocă, o savoare personalizată prin intermediul gândurilor unui preot a cărui parohie – spațiu geografic, temporal și spiritual – o trecem, deliberat, sub tăcere:

> *„Toate dorințele lui se îndreptau spre fericirea de a fi preot; se străduia fără încetare să dobândească talentele și virtuțile necesare acestui post. «Nu cred să existe pe pământ funcție mai demnă de om – spunea el adesea plin de avânt – decât cea de paroh. A-și îndruma frații, a le ușura chinurile, a-i alina la necaz; a le încuraja virtuțile; a le indica adevărata folosință a bunurilor lor, a le netezi drumul vieții, a ține departe de ei grozăviile mormântului și a le da blânda nădejde drept însoțitoare atunci când vor coborî în el; acestea sunt îndatoririle unui bun paroh.» ... Legea nu poate decât să le pună frâu celor răi din fire și să mențină ordinea exterioară dar numai păstorilor duhovnicești le este încredințată ordinea interioară ale cărei detalii scapă întotdeauna legilor"*[11].

---

[10] C. Ittu, *op. cit.*, pp. 94–96.

[11] Dominique Julia, *Preotul*, în Michel Vovelle (ed.), *Omul Luminilor*, Iași, Polirom, 2000, pp. 259–286, la p. 259.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

A BIBLE IN THE SYRIAC (OLD SYRIAN) LANGUAGE PUBLISHED IN HOLLAND IN 1717

Summary

The author is dealing with the thirteenth edition of a Syriac Bible edited in Holland in the year 1717, a Bible which belongs to the Brukenthal Library. The Holy Script has a bilingual text, in Syriac and in Latin, and thanks to this particularity, the author is dealing with some aspects of the Syriac language, as well as with different issues of the Syriac spirituality. The role of this Bible is less important for an active religious life or for the cult itself, it is important from the academic point of view, in other words, for those scholars involved inthe study of Syriac language of the sacred texts.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro